

CRIBATGE DE SALUT ORAL EN LES REVISIONS ESCOLARS

Revisió del Programa Marc de Salut Bucodental a les Àrees Bàsiques de Salut (Departament de Salut. Direcció General de Salut pública)

Grup format per:

Eva Barbarà mataro7.sanitat@gencat.net
Elias Casals elias.casals@gencat.net
Marc Faura Solé marcfaura@hotmail.com
Marta Figueres p413umfc@pgirona.scs.es
Frederic Legarre legarre@terra.es
Mercè Monge mercemonge@hotmail.com
Cristina Nevot cristina_n@mixmail.com
Ricard Subirà Trogal momuau@granollers.scs.es

OBJECTIU 1. DETECTAR ESCOLARS D'ALT RISC (CÀRIES/M.PERIODONTAL)

OBJECTIU 2. OBTENIR L'ESTAT DE SALUT ORAL DELS ESCOLARS DE L'ABS

Les revisions escolars tenen per objectiu el cribatge de l'estat de salut oral per detectar aquells escolars amb un major risc de desenvolupar patologies (càries, malaltia periodontal i maloclusió).

L'enquesta poblacional de l'Àrea Bàsica de Salut sobre salut oral té com a objectiu recollir les dades sobre salut oral i necessitats de tractament, dades imprescindibles per a la planificació, gestió i avaluació dels programes per a la salut oral locals. Aquestes dades, també seran útils per informar els serveis municipals que requereixin dades en matèria de salut oral.

L'enquesta també té com a funció bàsica proporcionar una idea de conjunt, valorant l'estat actual de la salut oral dels escolars de l'ABS, mitjançant una enquesta estandarditzada amb el mateix protocol emprat en les enquestes epidemiològiques catalanes (OMS, 1987), a fi de poder valorar l'impacte de les actuacions sanitàries en el camp de l'odontologia.

Cal recordar, que la realització de les revisions dels escolars comporta una despesa de temps important dins la tasca dels odontòlegs d'atenció primària, tot i que és bàsica pel desenvolupament de les activitats preventives. La possible manca de temps podria no permetre el desenvolupament de les activitats preventives dissenyades per als grups d'alt risc i és per aquesta raó que el Pla de Salut de Catalunya 2002-05, ja va apostar per disminuir les edats a revisar, passant d'una revisió per part de l'equip d'odontologia en cinc

grups d'edat (1r,3r i 5è de Primària i 1r i 3r d'ESO) a realitzar-ne només dues, concentrant-se en els grups d'edat més importants per a la detecció del risc de càries (1r i 6è de Primària) per poder realitzar les activitats de segellat de fissures en els grups de risc després d'haver estat detectats els casos.

Aquesta disminució en les revisions escolars, i la possibilitat de pèrdua d'alguns casos de risc per manca de revisió, poden ser equilibrats per una participació més important i clara de l'equip de pediatria d'AP a través del programa del nen sa.

Fins a l'edició anterior, el protocol de seguiment del nen sa tenia determinades revisions de la cavitat bucal d'acord a un protocol establert per a la salut oral. Aquestes revisions, realitzades en el centre d'atenció primària i no a l'escola, també semblen excessives (12-15 mesos, 2 anys, 3 anys, 4 anys, 6 anys, 8/10 anys i 12/14 anys) si funcionen els serveis de pediatria i d'odontologia d'una forma coordinada dins d'una mateixa àrea bàsica de salut o fins i tot d'un mateix centre d'atenció primària.

Sembla clar, que la porta d'entrada per a les edats més inicials hauria de pertànyer clarament al camp de la pediatria, realitzant un cribatge de les possibles patologies a partir dels 2 o 3 anys d'edat. D'altra banda, l'espai de temps entre la revisió de primer i sisè de primària sembla un temps excessiu, en el decurs del qual un escolar de baix risc inicial, pot haver-se convertit en alt risc. Per això, hem cregut oportú mantenir una revisió oral pediàtrica a l'edat del 8-10 anys.

En un futur molt proper, i ja en l'actualitat en alguns centres, tots els CAP tindran informatitzada la seva història clínica, la qual permetrà compartir les dades de tots els professionals de forma actualitzada, amb lo qual la feina dels diferents professionals es veurà ràpidament reflexada a diferència del que succeïa abans de la informatització de dades.

A finals de 2006, la gran majoria d'odontòlegs d'atenció primària està realitzant les revisions de 1r i 6è de Primària, tot i que encara queden centres on es revisen més cursos escolars ((1r,3r i 5è de Primària i 1r d'ESO; en alguns casos fins i tot 3r d'ESO), utilitzant l'anterior protocol d'actuació.

Contacte amb el centre docent:

En iniciar el procés, es contactarà amb l'escola, des de la direcció de cada ABS, per tal de presentar el programa de revisions i demanar l'autorització de la direcció del centre. Es presentarà el text de l'annex 1. Si una escola no autoritzés la realització de la revisió a l'escola s'enviarà un informe per escrit al Departament de Salut i al Departament d'Educació (veure annex 2).

Un cop l'escola hagi autoritzat la revisió, s'entregaran a l'escola els fulls per tal que els pares o tutors autoritzin la revisió de cada nen a

qui està previst fer-la (annex 3 Full d'autorització dels pares o tutors). El dia de la revisió es recollirà l'autorització i es guardarà arxivada. En el cas de no entregar el paper, s'entendrà que no desautoritzen formalment la revisió i, per tant, es farà. En cas de entregar una autorització signada en que no es vol fer la revisió s'arxivarà com a raó per la qual no es va realitzar el cribatge.

Població a revisar:

Nens i nenes de primer i sisè curs d'educació primària de les escoles incloses en l'àmbit territorial de l'àrea bàsica de salut.

Objectiu:

Aconseguir un diagnòstic de situació

Revisar un mínim del 80% dels escolars de l'Àrea Bàsica de Salut. En el cas que una àrea bàsica de salut revisés més del 95% dels escolars escolaritzats en el territori de l'ABS i no assolís aquesta xifra caldria valorar quins objectius es poden arribar a assolir. Caldrà desenvolupar els sistemes d'informació necessaris per poder avaluar aquesta activitat.

Procediment a seguir:

PLANIFICACIÓ

Llistar tots els centres educatius d'Educació Primària del territori de l'Àrea Bàsica de Salut.

Previament a començar les revisions, es demanarà a l'escola una llista de cada classe dels cursos que s'han de revisar, en una carta on es recordarà la utilitat d'aquesta activitat i es reinformarà sobre l'evolució dels nivells de salut bucodental tant de l'escola com de l'ABS (annex 1 i annex 4).

EXPLORACIÓ

L'exploració es farà preferiblement **a l'escola** i no s'han de desplaçar els nens al centre d'atenció primària. Tot i la limitació que suposa haver de treballar fora del CAP, serà l'equip d'odontologia qui es desplaça a l'escola en la majoria dels casos, per donar facilitat als centres educatius evitant la interrupció de la docència i explorant els escolars individualment. Tot i això, hi haurà algunes escoles que, per proximitat al CAP o acords amb el seu Ajuntament (que es faci càrrec del transport), es revisaran a la consulta d'odontologia.

La inspecció es farà amb llum adequada (llum de peu portàtil). La revisió la realitzarà l'odontòleg amb l'ajut de la seva auxiliar, que l'assistirà com a suport tècnic i administratiu. Portaran material d'exploració en quantitat suficient i els corresponents fulls de registre de dades (annex 5). S'utilitzaran miralls dentals plans, sondes dentals, safates plàstiques per a la desinfecció en fred, guants d'exploració, gases, mascaretes, solució de glutaraldehid (per a la desinfecció del material) i làmpades auxiliars de braç amb bombetes halògenes de 100 W protegides (disponibles en tots els CAPs) o un material d'il·luminació similar.

Les condicions d'exploració seran les adequades per tal que la boca del nen quedi a l'abast del camp visual de l'explorador i en condicions d'il·luminació correctes i suficients.

DADES A RECOLLIR

Variables odontològiques

Es realitzarà un qüestionari (abans de l'exploració clínica) dirigit a l'obtenció de dades relacionades amb l'hàbit d'higiene oral de l'escolar i la utilització de glopeigs fluorats.

- Raspallada dental

S'utilitzaran tres variables dicotòmiques (R1, R2, R3) les quals combinaran els seus resultats (Taula 1) per obtenir la variable categòrica

- R1. T'has raspallat les dents aquest matí? SI / NO
 R2. T'has raspallat les dents ahir vespre? SI / NO
 R3. T'has raspallat les dents ahir al migdia? SI / NO

La variable raspallada dental podrà prendre diferents valors entre 0 i 3 en funció de les combinacions dels resultats de les variables (R1,R2,R3) d'acord a la taula 4.

Taula 1. Combinació de variables (R1,R2,R3) per obtenir la variable raspallada dental

Resultat	Resposta R1	Resposta R2	Resposta R3	Hàbit raspallat
1	NO	NO	NO	0=Mai
2	NO	NO	SI	1=Diari (un cop)
3	NO	SI	NO	1=Diari (un cop)
4	NO	SI	SI	2=Diari (dos cops)
5	SI	NO	NO	1=Diari (un cop)
6	SI	NO	SI	2=Diari (dos cops)
7	SI	SI	NO	2=Diari (dos cops)

8	SI	SI	SI	3=Diari (Tres cops)
---	----	----	----	---------------------

- Ús de col.lutori

S'utilitzaran dues variables dicotòmiques (G1 i G2):

G1. Glopeges fluor a classe?	SI/NO
G2. Has glopejat fluor els dos cursos anteriors?	SI/NO
G3. Glopeges fluor a casa	SI/NO

- Segellat de fissures

Es registrarà els escolars que tenen segellats en l'exploració clínica.

Criteris diagnòstics a emprar

Els criteris diagnòstics a emprar són ser els establerts per l'Organització Mundial de la Salut (OMS, 1987). El diagnòstic de lesió de càries es farà, preferentment, de manera visual, ajudat per la sonda només en els casos de dubte. La sonda s'utilitzarà per netejar el fons d'una fissura, un solc o una superfície quan era necessari, i per detectar si el fons de la lesió presenta estovament i invasió de la dentina, sempre que el diagnòstic visual ofereixi dubte.

Es diagnosticarà com a càries les lesions següents:

- Lesions en solc, fissura o superfície llisa amb fons o parets estovades, que evidencien la invasió de la dentina.
- Lesions sota la vora marginal interproximal, d'aspecte blanquinós o lleugerament fosc, que tot i no poder ser explorades amb la sonda ofereixin una evidència clara de càries en dentina.

No es diagnosticaran com a càries les lesions següents:

- Lesions de taca blanca o marró, generalment en superfícies llises (colls o interproximals), que no presentin cavitació.
- Solcs i fissures tenyides, fosques, que no presentin reblaniment del fons o les parets.

Cadascuna de les dents s'examinarà per cinc o quatre cares, marcant en cadascun dels espais pertinents (M —mesial—, O—oclusal—, D—distal—, B—bucal o vestibular—, L—lingual o palatí—) el resultat de l'exploració. El diagnòstic d'algunes caries interproximals pot ser molt complexe sense radiografia... crec que front el dubte s'hauria de marcar com a caries per a que fos valorat de nou amb proves radiològiques.

Els codis a utilitzar són els següents:

0. Superfície de dent sana
1. Superfície de dent cariada
2. Superfície de dent obturada però amb nova càries
3. Superfície de dent obturada per raó de càries
4. Dent recoberta amb corona per raó de càries (assigna 4 o 5 cares)
5. Dent absent per raó de càries (assigna 4 o 5 cares)
6. Superfície de dent segellada
7. Superfície de dent obturada per altres causes (no càries)
8. Superfície de dent recoberta amb corona per altres causes (no càries)
9. Dent absent per altres causes (no càries) (assigna 4 o 5 cares)
10. Dent no erupcionada (assigna 4 o 5 cares)

0. **Superfície de dent sana** Una superfície d'una dent es considerada com a sana, si no presenta evidència de cap tractament, ni presenta càries. Qualsevol lesió dubtosa serà diagnosticada com a sana.

1. **Superfície de dent cariada** Una superfície d'una dent és considerada cariada quan presenta alguna de les lesions següents:

- Lesions en solc, fissura o superfície llisa amb fons o parets estovades, que evidenciiïn la invasió de la dentina.
- Lesions sota la vora marginal interproximal, d'aspecte blanquinós o lleugerament fosc, que tot i sense poder ser explorades amb la sonda, ofereixin una evidència clara de càries en dentina.
- Les dents o superfícies obturades amb material provisional, són incloses en la categoria de càries.

2. **Superfície de dent obturada però amb nova càries** Es considera obturada i amb càries qualsevol superfície de dent que presenti una obturació feta amb qualsevol material definitiu i que presenti càries, associada o no a la restauració.

3. **Superfície de dent obturada per raó de càries** Es considera obturada per raó de càries qualsevol superfície de dent que presenti una obturació satisfactòria feta amb qualsevol material definitiu provocada pel tractament d'una lesió de càries i que no presenti cap nova lesió de càries. Les dents o superfícies obturades amb material provisional, són incloses en la categoria de càries (1).

4. **Dent recoberta amb corona per raó de càries** Ja fos dent temporal o permanent es codifica en aquesta categoria aquella dent

que presenti una corona construïda amb qualsevol tipus de material per raó d'una lesió de càries.

5. **Dent absent per raó de càries** Les dents o superfícies són considerades així si van ser extretes per causa de càries. Com que en el component A de l'índex CAO només s'ha de computar les dents perdudes per càries, qualsevol altra raó que expliqui la pèrdua d'una dent no serà inclosa en aquesta categoria sinó en la categoria d'Absent no per càries (9). Aquest és el cas, per exemple, de les dents extretes per raons ortodòntiques o per traumatisme.

6. **Superfície de dent segellada** Superfície que es presenta segellada i sana, no presentant cap lesió de càries

7. **Superfície de dent obturada per altres causes (no càries)** Es considera superfície obturada per altres raons qualsevol superfície de dent que presenti una obturació satisfactòria feta amb qualsevol material definitiu provocada pel un tractament diferent al de la lesió de càries (traumatisme, amelogenèsi, fluorosi, estètica, etc). Les dents o superfícies obturades amb material provisional, són incloses en la categoria de càries (1).

8. **Superfície de dent recoberta amb corona per altres causes (no càries)** Ja fos dent temporal o permanent es codifica en aquesta categoria aquella dent que presenti una corona construïda amb qualsevol tipus de material per raó d'una lesió diferent a la de càries (traumatisme, amelogenèsi, fluorosi, estètica, etc).

9. **Dent absent per altres causes (no càries)** Les dents o superfícies són considerades així si van ser extretes per causa diferent a la de càries (ortodòncia, traumatisme, amelogenèsi, fluorosi, estètica, etc).

10. **Dent no erupcionada** Diagnòstic de dent no erupcionada totalment i que per tant no es diagnosticable.

Tractament estadístic

El processament estadístic de les dades s'implementarà dins del programa habitual de gestió de visites del servei d'odontologia per poder explotar les dades i actualitzar l'estat de salut de cada pacient.

S'estudiaran els índexs epidemiològics següents:

1. **Prevalença de càries:** estimada a partir de la relació entre escolars que presenten una o més càries, o la seva seqüela — peça obturada o perduda per càries—, i el nombre d'escolars examinats. Es calcularà per a dentició temporal, permanent i ambdues denticions.
2. **Índex cod:** és el resultat de dividir el nombre de peces temporals amb càries o obturades per càries i el nombre d'escolars examinats.
3. **Índex CAOD:** és el resultat de dividir el número de peces definitives amb càries, absents per càries o obturades per càries i el número d'escolars examinats.
4. **Índex CAOS:** és el resultat de dividir el nombre de superfícies en les peces definitives amb càries, absents per càries o obturades per càries (5 superfícies per dent) i el nombre d'escolars examinats.
5. Caldrà valorar el percentatge d'escolars que com a mínim tenen un segellat, el percentatge d'escolars que es raspallen un mínim

de dos cops al dia i el percentatge d'escolars que segueixen el programa de glopeig.

INFORMACIÓ

Informació de l'escolar revisat: s'entregarà un informe individualitzat als nens. Aquest full també hauria de ser igual per tothom que presenti alguna patologia o anomalia. Es farà a través de l'escola i serà aquesta qui la faci arribar als pares o tutors dels nens (en els casos on la revisió es realitzi fora del grup escolar per què els pares o tutors acompanyen directament a l'escolar a la consulta es donarà l'informe personalitzat als pares). L'ideal es donar-lo el mateix dia de la revisió si no està informatitzat o el més ràpid possible si cal informatitzar les dades.

Informació global escola: s'entregarà un informe global de l'escola amb l'estat de salut dels seus escolars i els de la àrea bàsica de salut.

Informació al municipi: s'enviarà un recull de les principals dades de salut oral en els escolars de l'àrea bàsica de salut a les autoritats sanitàries municipals per a què coneguin l'evolució en els nivells de salut de la seva població assignada.

ANNEX 1 Carta al Director de l'escola per part del Director Mèdic de l'ABS

AREA BÀSICA DE SALUT
TELÈFON DE CONTACTE
CORREU ELECTRÒNIC DE CONTACTE
ODONTÒLEG

CEIP
DIRECCIÓ

Benvolgut senyor/a,

El Departament de Salut, a través dels serveis d'Odontologia de la xarxa de centres d'atenció primària, du a terme anualment la revisió odontològica dels escolars de 1r i 6è d'Educació Primària de tots els escolars de Catalunya.

Aquestes revisions escolars tenen com a primer objectiu la detecció dels escolars amb major risc de càries i malalties de les genives per tal de aplicar-los mesures preventives per evitar problemes de salut futurs. Aquestes activitats preventives pels grups de risc detectats es materialitzen en controls periòdics al centre d'atenció primària, aplicació professional semestral de fluor (programa de prevenció addicional al programa de glopeigs de fluor a l'escola) i segellats de foses i fissures.

Preguem ens adreceu (a l'atenció del servei d'odontologia) llistat dels escolars de 1r i 6è d'Educació Primària (Nom i dos cognoms i data de naixement). En breu es posarà en contacte amb vostè, el servei d'odontologia per establir la data més idònia per iniciar les revisions. Si us plau, faciliteu al màxim els seus requeriments per aconseguir l'èxit de les revisions.

Un cop finalitzades totes les revisions de tots els centres de l'ABS, s'adreçarà un informe sobre l'estat de salut oral individual de cadascun dels escolars revisats (pels pares o tutors), un informe de cadascun dels cursos de la vostra escola així com les dades dels resultats globals per a tota l'ABS.

Atentament,

ANNEX 2 Full d'incidència en les revisions escolars

FULL D'INCIDÈNCIA

Aquest document està ideat per comunicar al Departament de Salut les incidències relatives al Protocol de Salut Oral a l'Atenció Primària per facilitar la seva resolució

Adreçat a:

Departament de Salut
Programa de Salut Maternoinfantil
Travessera de les Corts, 131-158
08028 Barcelona

Odontòleg
Centre d'Atenció Primària
Telèfon de contacte

En data / / s'ha produït una incidència amb el Centre Escolar
_____ de la població de
_____ que no ha permès la realització de la
revisió dels escolars dels cursos _____.

Motius que ha exposat l'escola:

--

ANNEX 3 Full d'autorització dels pares o tutors

AREA BÀSICA DE SALUT
TELÈFON DE CONTACTE
ODONTÒLEG

Benvolgut pare / Benvolguda mare,

El Departament de Salut, a través dels serveis d'Odontologia de la xarxa de centres d'atenció primària, du a terme anualment la revisió odontològica dels escolars de 1r i 6è d'Educació Primària de tots els escolars de Catalunya.

Aquestes revisions escolars tenen com a primer objectiu la detecció dels escolars amb major risc de càries i malalties de les genives per tal de aplicar-los mesures preventives per evitar problemes de salut futurs. Aquestes activitats preventives pels grups de risc es materialitzen en controls periòdics al centre d'atenció primària, aplicació professional semestral de fluor (programa de prevenció addicional al programa de glopeigs de fluor a l'escola) i segellats de foses i fissures.

Un cop finalitzada la revisió dels escolars s'entregarà un informe sobre l'estat de salut oral individualitzat. En el cas que presenti alguna patologia (problema) que requereixi algun tipus d'atenció s'indicarà en el mateix informe per a què s'adrexi a l'odontòleg del seu centre d'atenció primària.

En breu, l'odontòleg del centre d'atenció primària, encarregat de revisar l'escola del vostre fill/a, realitzarà la revisió de tots els escolars de 1r i 6è d'Educació Primària. Si per alguna raó, no voleu que el vostre fill/a sigui revisat preguem signeu aquest escrit renunciant a la mateixa i l'entregueu a la direcció del centre escolar del vostre fill/a.

Tanmateix us recordem la importància de supervisar que el vostre fill es raspalli les dents correctament un mínim de dos cops al dia amb pasta dental fluorada,

Atentament,

RENUCIA A LA REVISIÓ:

Jo, _____ (nom i cognoms) com a pare/mare/tutor de l'escolar _____ (nom i cognoms) signo la present per a renunciar a la revisió de la salut oral realitzada pel servei d'odontologia,
Signat,

ANNEX 4. Informació per a l'escola

D'acord amb les revisions escolars realitzades en el curs 20__-__ en l'Àrea Bàsica de Salut (que compren els centres escolars _____, _____, _____) els resultats del seu estat de salut oral mostren les següents dades:

Escolars de primer de primària		Escolars de sisé de primària	
Escolars de 7 anys a l'ABS		Escolars de 12 anys a l'ABS	
Escolars de 7 anys revisats		Escolars de 12 anys revisats	
Escolars de 7 anys revisats amb co+CAO=0		Escolars de 12 anys revisats amb co+CAO=0	
Escolars de 7 anys revisats classificats com d'alt risc de càries		Escolars de 12 anys revisats classificats com d'alt risc de càries	
Índex cod dels escolars revisats de 7 anys		Índex cod dels escolars revisats de 12 anys	
Índex CAOD dels escolars de 7 anys		Índex CAOD dels escolars de 12 anys	
Escolars de 7 anys amb alguna molar segellada (16 o 26 o 36 o 46)		Escolars de 12 anys amb alguna molar segellada (16 o 26 o 36 o 46)	
Índex de restauració dels escolars de 7 anys		Índex de restauració dels escolars de 12 anys	

ANNEX 5. Fitxa de revisió escolar: exploració clínica i necessitats de tractament

NOM I COGNOM DE L'ESCOLAR

DIAGNÒSTIC DE LES LESIONS RELACIONADES AMB LA CÀRIES

				55	54	53	52	51		61	62	63	64	65			
	18	17	16	15	14	13	12	11		21	22	23	24	25	26	27	28
O																	
M																	
V																	
D																	
P																	

O																	
M																	
V																	
D																	
L																	
	48	47	46	45	44	43	42	41		31	32	33	34	35	36	37	38
				85	84	83	82	81		71	72	73	74	75			

Definició	Permanents	Decidues
Sana	0	A
Càries	1	B
Obturada per càries	2	C
Obturada per altres causes	3	D
Perduda per càries	4	E
Perduda per altres causes	5	-
Segellada	6	-
Corona o pòntic	7	G
No erupcionada	8	-
Exclosa	9	-
Lesió per control	X	XX

CÀLCUL ÍNDEX CAO I CAOS INDIVIDUAL:

Codis: **C** lesió de càries (diagnòstic OMS) **A** absent per càries **O** obturat per càries

18	17	16	15	14	13	12	11	21	22	23	24	25	26	27	28
48	47	46	45	44	43	42	41	31	32	33	34	35	36	37	38

Índex CAO= __ __Dents amb càries (C) __Dents absents per càries(A) __Dents obturades per càries (S)
Índex CAOS= __ __ Superf. amb càries __ Sup.Absents per càries __ Sup.obturades per càries

VALORACIÓ DEL RISC CÀRIES I DEL PLA DE TRACTAMENT A

REALITZAR:

Risc de càries: Baix risc Alt risc

Necessitats de tractament càries:

- Fluor tòpic Periodicitat:
- Vernís clorhexidina Periodicitat:
- Segellat fissures Peces: